

“JAKOBEN MODERNİST”E KARŞI “ENDİŞELİ MODERN”: TÜRK MUHAFAZAKÂRLIĞI ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

❧

*Bengül GÜNGÖRMEZ**

*Başlangıç gelenektir.
Heidegger*

ÖZET

Elinizdeki makalede Cumhuriyet’in erken döneminde yaşamış olan Türk elitlerinin, yani Jakoben modernistler ile modern muhafazakarların Türk modernleşmesi hususundaki zihniyeti değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeye göre iki farklı tipte zihniyete sahip entelektüel şu adlandırmayla teşhis edildi: “Müstağrip” (Cemil Meriç’in adlandırmasıyla) ve “huzursuz modern”, diğer bir deyişle “modern muhafazakar”. Söz konusu değerlendirmeye göre Türk elitlerinin birbirlerinden farklı ama ikisinin de esasında “modern” olduğu ifade edilmektedir. Yine bu makalede sözü edilen Türk elitlerinin Türkiye’nin modernleşmesi ve Batılılaşması hususundaki politik tavırları ve politik amaçları hülasa değerlendirilmeye çalışıldı. Buradan

*Dr., Uludağ Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü.

hareketle “müstağrip” veya “Jakoben modernist”in radikal politik değişimi ve Türkiye’nin bütünüyle Batılılaşmasını arzuladığı buna karşılık “huzursuz modern”in reformist ve gelenekçi olduğu, geleneğe dayanmayan bir modernleşmeyi ise eleştirdiği ileri sürüldü.

Anahtar Kelimeler: Türk elitleri, modernleşme, Batılılaşma, politik değişim, gelenek

GİRİŞ

Fransız Devrimi akabinde ortaya çıkmış olan Devrim’e ve dolayısıyla Aydınlanma düşüncesine tepki nasıl sonradan farklı muhafazakârlık türleriyle kendisini ifade etmişse, modernleşme hareketi de farklı kültürel bünyelerde farklı tarzlarda tezahür etmiş ve düşünürler tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir. Sosyologlar tarafından özellikle “Batı dışı modernlik”¹ tecrübeleri ve algısı ya da çoğul modernlikler² olarak adlandırıldığı üzere, modernleşme tek tip olarak değil, ‘Batı dışı toplumlarda farklı modernleşme şekilleri’ olarak kendisini göstermiştir. Dünya ölçeğinde tek bir modernleşme tipi olmadığı gibi tek bir modernleşme algısı da yoktur. Özellikle ülkemizdeki modernleşme algısının sahipleri açısından bariz farklılıklar arz eder. Yine söz konusu algı dönemsel özellikler gösterdiği gibi, farklı entelektüel kesimlerde farklı tepkilerin de kaynağı olmuştur.

Elinizdeki makalede söz konusu tepkilerden hareketle, Cumhuriyet rejiminin tesisinin akabinde ortaya çıkan iki cins “modernist” aydın tipi değerlendiriliyor: “Jakoben modernist”, nam-ı diğer “müstağrip” ile “endişeli modern”, yani “modern muhafazakâr”. Burada her ikisi de “modern” olan fakat farklı niteliklere sahip iki ayrı zihniyetten söz edilebilir.³ İkisi de moderndir çünkü Batı’da muhafazakârlık nasıl mo-

¹ Nilüfer Göle, *Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000

² Batı dışı modernleşme ile ilgili olarak bkz. Shmuel Eisensdadt, (ed), *Multiple Modernities*, Transaction Publishers, 2005.

³ Elbette bütün tanımlamalar indirgemecidir. Bütün genellemeler ve sınıflandırmalar felsefi açıdan problemlidir. Yalnızca siyah ve beyaz yoktur, griler ve başka renkler de vardır. Kimi zaman bu türden ayrımlar gerçekte sınıflandırmayı kolaylıkla çoğaltacak ya da çeşitlendirebilecek türde olan bir sosyolojik malzemeyi görmezden gelmemize de sebep olabilir. Burada kullandığım sınıflandırma hiçbir şekilde tartışılmaz bir sınıflandırma yahut Türk muhafazakârlığı hakkında bugüne kadar yapılmış sınıflandırmaların en sonuncusu değildir. Sözünü ettiğim bütün handikaplarına rağmen bu ikili sınıflandırmayı felsefi farkındalıkla ve mevcut entelektüel eleştiri geleneğine hizmet ederek Türk muhafazakârlığıyla ilgili yeni sınıflandırmalara ve değerlendirmelere kapı aralamasını ümit ederek kullanıyorum. Farklı

derinliği dışlamıyorsa, modernleşme ile birlikte geleneğin kaybına karşı bir tepkiyle ortaya çıkmışsa ve modernleşme karşısında geçmişi koruma altına almak isteyen modern bir ideolojiyse, bizde de öyledir. Hatta daha ötede Batılı muhafazakârlarla Türk muhafazakârlarının düşüncelerini mukayese ettiğimizde bizdeki muhafazakârların modern devlet aygıtına, teknolojiye ve bilime yaklaşım tarzlarından ötürü Batılı muadillerinden çok daha "modern" olduğu ileri bile sürülebilir.⁴ Türkiye'de Kemalist yahut sol kesim bilime ne kadar iman etmişse, muhafazakârlar kesim de o kadar iman etmiştir. Sol ne kadar pozitivistse İslamcılar da bir o kadar pozitivisttir. Kemalist ya da sol kesim ne kadar teknoloji ve kalkınma yanlıysa muhafazakârlar kesim de o kadar bunların tarafgiridir. Çünkü modern bilim, teknoloji ve kalkınma savunusunun altında yatan "pozitivizm"⁵ Türkiye'nin kurtuluş ideolojisidir. O, Türk devletini kurtarma projesidir. Türkiye'de önce pozitivist sonra Kemalist, sosyalist, İslamcı vb olunur. Türkiye'de devleti ele geçirme arzusu duymayan bir 'sol' olmadığı gibi Batılı anlamda 'modern devlet'le hesaplaşan reaksiyoner tabir edilebilecek bir kesimin de olmayışı bunun en önemli ispatıdır. Gerçekten de Batı'da reaksiyoner, kral yanlısı olarak monarşiye güzelleme yapar ve tepkisel olarak Eski Rejim'in geri gelmesini isterken Türkiye'de cumhuriyetin ilanından sonra ciddi bir

tarzda daha tarihsel ve derin bir sınıflandırma için bkz. Bedri Gencer, "Ahmet Cevdet'in Çağdaş Türk Muhafazakârlar Düşüncesine Etkisi", *Muhafazakârlar Düşünce*, sayı 39, 2014, s.7-30

⁴ Bu mukayeseyi ve sosyolojik-tarihsel gerekçelerini şu makalemde tartıştım: Bengül Güngörmez, "Türk Düşünce Dünyasında 'Türk Muhafazakârlığı' Sorunsalı ve 'Kültürel Muhafazakârlık Olarak Türk Muhafazakârlığı'", *Muhafazakârlar Düşünce*, sayı: 39, 2014, s. 161-178 Söz konusu makalede Türk muhafazakârlarının Batılı muadillerinin aksine modern devletle hesaplaşmayı sadece mevcut rejimle hesaplaştıklarını, Nurettin Topçu istisna olmak koşuluyla Batılı muhafazakârlardan farklı olarak sanayileşme ve teknolojiyle ilgili derinlikli bir eleştiride bulunmadıklarını hatta kalkınma hamlelerinin gönüllü destekçileri olduklarını ileri sürdüm. Yine aynı makalede Türk muhafazakârlığının Batı'da olduğu gibi belirgin bir toplumsal sınıfa dayanmadığını ve entelektüel, siyasi bir gelenek olarak değil, İslamî geleneğe dayanan "kültürel muhafazakârlık" olarak var olduğunu iddia ettim. Bu konuda benimkinden daha radikal bir değerlendirmede bulunan Besim Dellaloğlu, ileri sürdüğüm gerekçelerden farklı gerekçelere dayanarak "Türkiye'de "kültürel bir muhafazakârlık"ın olduğu bile şüphelidir" demektedir. Bkz. Besim F. Dellaloğlu, "Muhafazakârlıkla Modernleşmeciliğin Kavşağında Türkiye: Tanpınar ve Narmanlı Han", *Muhafazakârlar Düşünce*, Sayı:39, 2014, s.113-128 ve *Ahmet Hamdi Tanpınar: Modernleşmenin Zihniyet Dünyası, Bir Tanpınar Fetişizmi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012

⁵ Bu husustaki en mühim çalışmalardan birisi Prof.Dr. Hüsamettin Arslan'a aittir. Hüsamettin Arslan, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012

şekilde modern devletle hesaplaşmış ve saltanatı geri getirmek isteyen bir kesimle karşılaşmayız.

Yukarıda sözünü ettiğimiz zihniyet tiplerini tarihsel olarak hulâsa şu şekilde sınıflandırabiliriz: ülkemizde Cumhuriyete ve onun sürdürdüğü modernleşme hareketine karşı takınılan tavır ekseninde, Aydınlanma düşüncesi ve pozitivist ideolojinin derin tesiri altında kalmış, jakoben, elitist ve radikal modernist aydınının sahip olduğu toplumsal mühendislik zihniyeti ile modernizme şüpheli ve tedirgin yaklaşan lâkin modernleşmenin ve kalkınmanın bir başka deyişle medeniyet değiştirmenin zarurîyetini kabul etmiş fakat geleneğe yaslanarak değişmeyi savunan endişeli ve tedirgin ama kökeninde modern olan bir zihniyet söz konusudur.⁶

Bu zihniyet farklılığı değişim karşısındaki tavır alış farklılığından ileri gelir ki, bu tavır alış söz konusu entelektüelin, “ilerleme”, “akıl”, “sekülerleşme” gibi Aydınlanma düşüncesinin önemli kavramlarına karşı entelektüel yaklaşımıyla belirlenir. İlk zihniyet söz konusu kavramların hakikatine iman etmiş ve toplumsal mühendisliği içeren siyasi bir proje olarak radikal bir değişimi savunurken sonraki, bu kavramlara daha şüpheli yaklaşarak politik olarak tedrici bir değişimi savunur ve tepeden inme, jakoben ve dayatmacı toplumsal mühendislik anlayışını kesin olarak reddeder. Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere ülkemizde modernleşmemizin entelektüel taşıyıcıları ve savunucuları olarak bu iki aydın tipi de mevcuttur. Bunların en temelde modernlikte birleşmiş fakat modernleşmenin tarzıyla alâkalı farklı fikirleri savunuyor olmalarının belki de biricik nedeni modernleşmemizin kendi toplumsal ve fikrî dinamiklerimizden, kendi aramızdaki entelektüel tartışmadan doğan bir süreç değil, Batı’dan ithal ettiğimiz siyasal-toplumsal bir süreç olmasıdır. Biz Tanzimat’tan bu yana kendi kendimize değil, sonradan ve cedlerimizle arzusuyla modern olmayı öğrendik veya modernleştirildik. Bu kontekstte cumhuriyet elitlerinin Osmanlı İmparatorluğu’nun

⁶ Nazım İrem, bu muhafazakâr tutumu Cumhuriyetçi muhafazakârlık olarak nitelendirmektedir. Bkz. Nazım İrem, “Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce; Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.106 Ayrıca bkz. Bu meseleyle ilgili değerlendirmem şu makalemde bulunmaktadır: Güngörmez, “Türk Düşünce Dünyasında ‘Türk Muhafazakârlığı’ Sorunsalı ve ‘Kültürel Muhafazakârlık Olarak Türk Muhafazakârlığı’”

bakıyesi olduğu hatırlanır ve Tanzimat'tan beri ortaya koyulmuş olan temel hedefin gerçekleştirilme sürecinin sürdürüldüğü göz önüne alınırsa mesele çok daha iyi anlaşılacaktır.⁷

Türk Toplumunun 'Kurtarıcısı' Olarak Aydın: Müstağrip

Ünlü Rus Düşünür Nikolay Berdyaev, belki de coğrafyası kaderi olduğu için Batı'nın entelektüel mahfillerinde adı pek fazla yankılanmamış, çok az şöhreti olan fakat fevkalade derinliğe ve iç görüye sahip eseri *İnsanın Yazgısı*'nda insanlığın "kurtuluş özlemi"nden söz eder ve şöyle söyler:

Her duyarlı kafa için şu açıktır: yasayla tatmin imkânsızdır ve hukuki iyi hayatın problemini çözemez. İyilik ve kötülük arasındaki ayırım bir kez ortaya çıktı mı onu iptal etmek, yani kötülüğü yok etmek insanın gücünü aşar. Ve insan yalnızca kötülükten değil hukuki iyilik-kötülük ayırımından da kurtuluş özlemi, bu ayırmadan yakasını kurtarma özlemi çeker.. Kurtuluş özlemi, Tanrı'nın ve tanrıların, acı yüklü iyilik-kötülük problemlerinin çözümünde ve insani ıstırapın dinmesinde rol oynayacağına derin inanç anlamına gelir. Tanrı ateş gibi yeryüzüne inecek, günah ve kötülük yanarak yok olacak, iyilik ve kötülük arasındaki ayırım ortadan kalkacaktır; insana eziyet etmekten başka hiçbir şey yapmayan hukuki iyilik de ortadan kalkacaktır.⁸

Berdyaev'in eserinde Hıristiyanlık ve Hıristiyanlık öncesi dünyaya ilişkin kaleme aldığı yukarıdaki sözleri, Batı düşünce tarihindeki kadim bir meseleyle ilgilidir ve ilginçtir, bu mesele yalnızca Hıristiyan dünyanın değil fakat Müslüman bir coğrafyada doğmuş olan modern Türk aydınının makûs talihini belirleyen sosyolojik ve tarihsel bir fenomene de ziyadesiyle işaret eder. Bu fenomen "kurtuluş" fenomenidir. Batı'da bütün bir tarihsel entelektüel gelişmeyi neredeyse yönlendiren temel saiklerden birisi olan teolojik "kurtuluş" meselesi, daha ötede politik-teolojik bir mesele olan "politik kurtuluş" meselesi düşünürlerin temel meselelerinden birisi olmuştur. Günümüzde Aydınlanma düşüncesi, hümanizm, pozitivizm, sekülerizm ve Fransız Devrimi'nden, yirminci yüzyılın komünizm, nasyonal-sosyalizm gibi kolektivist

⁷ Bu hususta bkz. Ahmet Çiğdem, "Sunuş", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakarlık*, cilt.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s.14

⁸ Nikolay Berdyaev, *İnsanın Yazgısı*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012, s.131

ideolojilerine kadar çok sayıda sosyo-politik gelişme “politik kurtuluş” meselesi anlaşılmaksızın tam anlamıyla değerlendirilemez.⁹

Kurtuluş meselesi kadim, ontolojik ve öylesine istikrarlı bir meseledir ki yalnızca Batılı düşünürlere has bir mesele olmamış, bizdeki aydın kesimin düşüncelerine de her yönüyle sirayet etmiştir. Bunun en önemli sebebi “kurtuluş” meselesinin en temelde teolojik, dinî ve dolayısıyla da varoluşsal, insanın anlam arayışıyla alâkalı bir mesele olmasıdır. Kökeninde teolojik bir mesele olan ve öte dünya fikriyle derinden ilişkili olan “kurtuluş”, politikaya nâkil edildiğinde karşımıza “politik kurtuluş” meselesi olarak çıkar. Politik kurtuluş, yine kökeni teolojiye ait olan dünyevî, seküler bir meseledir. O, ilahi kurtuluşun sekülerleşmiş versiyonudur. Batı’da Hıristiyanlık’ın toplum üzerindeki tesirinin ve Kilise’nin kamusal alandaki gücünün azalışının akabinde düşünürler tarafından Aydınlanma düşüncesi ve pozitivizm, Nasyonal Sosyalizm, faşizm, komünizm gibi ideolojiler toplumu politik olarak kurtaracak seküler teolojiler olarak ortaya konmuştur. Bunlar insanlığın topyekün kurtuluş teorileri, teolojileridir. Bizde ise Osmanlı İmparatorluğu’nun politik kurtuluşu, İmparatorluk’un söz konusu ideolojilere bağımsız olmayan çöküş dönemi aydınlarının en büyük meselesi olmuştur.

Türkiye’deki aydın için “kurtuluş”, Batılı güçler tarafından çoktan paylaşımı yapılmış olan Osmanlı İmparatorluğunun kurumlarını reform etmekle, yenilemekle gerçekleşecek bir şey değildi. Bu zaten mümkün de değildi. Batı’nın maddi tekâmülü ve fetihleri karşısında yaşanan mağlubiyet katidir. Karar verilmiştir bir kere. Kurtuluş, İmparatorluk cedlerinin Batı’nın maddi tekâmülü karşısında adeta bir reçete olarak sarıldığı modernleşme ve Batılılaşma hareketinin sonraki dönemde radikalleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ile mümkün olacaktır. Mağlubiyetin kabul edilmesinin ertesinde

⁹ Söz konusu mesele elinizdeki makalenin hudutları içinde ele alınamayacak kadar geniş bir tarihsel arka plana da sahip olan teolojik-politik bir meseledir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. Bengül Güngörmez, *Eric Voegelin, İnsanlık Draması; Din-Politika İlişkileri*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011 ve modern politik hareketlerin dinsel hareketler olduğuna dair teferruatlı bir değerlendirme için bkz. Bengül Güngörmez, *Modernite ve Kıyamet; Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes*, Kadim Yayınları, Ankara, 2014. Kollektivist politik hareketlerin “kurtuluş” meselesiyle ilişkisinin teferruatlı bir değerlendirmesi için bkz. , John Gray, *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, London: Allen Lane, Penguin, 2007 ve Eric von Huehnelth-Leddihn, *Leftism, From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse*, Arlington House Publishers, New Rochelle, New York, 1974,

ulema/muhafazakâr susar, sahnenin kenarına çekilir ve Cemil Meriç'in tarifini yaptığı, Avrupa'nın imalatı yeni bir aydın tipi belirir: müstağrip¹⁰

Türk aydını için burada kullandığımız "müstağrip" adlandırmasını tarihimizin belki de en önemli fikir adamlarından birisi olan fakat hak ettiği değeri ve alâkayı görmemiş olan Meriç'e borçluyuz. Kimdir müstağrip? Kolektif İslami şuurun dışına düşmüş, Meriç'in deyişiyle "mâziden kopmuş ve ne Asyalı ne Avrupalı, ne Müslüman ne Hıristiyan, hem suda hem karada yaşayan bir hilkat garibesidir" müstağrip. Kelime anlamıyla müstağrip "Batıcı, Batılılaşmış, Batı'ya hayran" demektir.

Türk modernleşmesinin başlangıç dönemlerinde Batı'nın değer ve ideolojilerine sarılan bu aydın tipine karşılık kendi ülkesinin kutsallarına ısrarla sarılan mütefekkir ayrımı, müteakip kuşaklarda, ideolojik olarak aydınlarla halk, solcularla sağcılar, nam-ı diğer ilericilerle gericiler, çağdaşlarla yobazlar olarak tamamen kutuplaştı ve karşı karşıya geldi. Bu kutuplaşmanın acısını derinden hisseden, Batılılaşmanın kendi ülkesine yabancılaşmış aydın tipini ortaya çıkardığını gören Meriç bu hususta şöyle söyler:

Tanzimattan bu yana Türk aydınının alın yazısı iki kelimedede düğüm-
leniyordu: aldanmak ve aldatmak. Senaryoyu başkaları hazırlamıştı. Biz sadece birer oyuncuyduk. Nesiller bir ütopyanın kurbanı olmuşlardı. Ama bu ütopya sonuna kadar yaşanmadıkça gerçeği görebilir miydik? Kalabalık, kayaya yapışan midye şuursuzluğu ile geleneklerine sarılmış, cebin ve uyusuk. Arada bir uyanır gibi oluyor. Sonra tekrar dalıyor uykusuna. Avrupa'yı tanımamak gaflet. Avrupa'yı tanıyan, ülkesinden kopuyor. Bu lanet çemberinden nasıl kurtulacağız? Gerçeği görmek hatayı sonuna kadar yaşamakla mümkün. Yığın Avrupalılaştırırken, aydınlar Türkleşmeli. Ve çalışmağa başladım. Spinoza kırk dört yaşında ölmüş. Nietzsche kırk dört yaşında delirmiş. Ben yolumu kırk dört yaşından sonra buldum.¹¹

Düşünce tarihine damgasını vurmuş şahsiyetlerin bazılarını kendi başına değil, muarızlarıyla tarif etmek çok daha kolaydır. Platon'un fikir dünyasında Sokrates'in kim olduğunu anlamak için Sofistlerin o dönemdeki duruşuna bakmak gerekir. Sokrates sofistin karşısında

¹⁰ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.228

¹¹ a.g.e, s. 282-283

konumlanandır. Türk düşünce dünyasında ise “müstağrip”in kim olduğunu anlamaksızın muhafazakârın kim olduğunu anlamak, tesbit etmek ve tarif etmek mümkün değildir. Muhafazakâr “müstağrip”in karşısında konumlanandır. Muhafazakar “müstağrip”in muarızıdır. Müstağripin karşısında konumlanır fakat muhafazakâr da moderndir. Müstağrip pozitivist ve aydınlanmacı bir çizgide devrimci, elitist ve jakoben modernist iken muhafazakâr, jakobenizme muarız, reformist ve eleştirel modernisttir.

Müstağripin karşısında konumlanan eleştirel modernist tam olarak kimdir? Yahya Kemal, Batı medeniyeti içinde yerimizi nasıl alırsız sorusuna cevap verirken bu cevap muhafazakârın o dönemdeki duruşunu tarif eder aslında. Batı medeniyeti içinde yerimizi nasıl alırsız sorusunun cevabı şudur: “mektepten memlekete dönerek”.¹² Ne demektir “mektepten memlekete dönmek”? Hem kimliğimizi koruyup, hem Batılılaşmak nasıl mümkündür sorusu bu iki kelimedede gizlidir. Bu bir zihniyet değişimini ihtiva eder. Yahya Kemal Batı’dan elde edilen bilgi birikiminin elitist bir söylem içinde köksüzleşme ve sığlaşmaya yol açacak şekilde kitlelere boca edilmesini değil, bu bilgi birikimini Türkçe’de düşünmek suretiyle millete, geleneklerimize ve kültürümüze dönerek kullanmamız gerektiğini ifade eder. Bu kimilerinin ileri sürdüğü gibi Doğu ve Batı arasında bir sentez arayışı değildir.

Türk modernleşmesinin temelinde yatan ‘teolojik’ tez Aydınlanma’nın kendisine dayandığı “ilerleme düşüncesi”dir. Müstağrip ilerlemeye inanır, ilerleme aşığıdır, ilerlemeye iman etmiştir. Batı toplumları maddi olarak tekâmül etmişlerdir ve ilericidirler. Bu yaklaşım otomatikman Türk muhafazakârını ve ona tekabül eden kitleyi “gerici” safına düşürür. Halk gericidir, yobazdır, mürtecdir bu yüzden de kendi başına bırakılamaz. Aydınlatılmaya, bir ağaç gibi yontulmaya ihtiyacı vardır ve bilimin hakiki mürşit olduğuna iman etmiş beyaz elitler bu görevi seve seve üstlenirler. Bu inanış bugün de devam etmektedir. Günümüz aydınları halkı bilimsel bilgiye dayanan eğitimle şekil verilmesi ve terbiye edilmesi gereken bir şey olarak görür. Halk kendisi için iyinin nerede olduğunu göremez. Bu yüzden eğitilmelidir. Ancak

¹² Yahya Kemal Beyatlı, *Edebiyata Dair*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1971, s.139

madalyonun bir de arka yüzü vardır ve Türk aydını onun bu yüzünü görmez, görmemezlikten gelir. Batı yalnızca tekniğin ve bilginin ilerleyişinin mekânı değil, aynı zamanda Fransız Devrimi'nin şiddetinin ve giyotinlerinin, sanayi devriminin getirdiği sefaletin, savaşlarda ölen milyonlarca insanın, toplama kamplarının, katliamların, Hiroşima ve çevre felaketlerinin de merkezidir. "Rasyonallığe aşırı vurgunun bizatihi kendisi irrasyoneldir." Önemli bir sosyolog olan Hüsametdin Arslan Türk aydını ve muhafazakârlar hakkında yazdığı kitabında bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Türkiye kısa süre önce "idealist" bir insanın "görmekli" cenaze törenine tanıklık etti. Törendeki konuşmacı elitlerden biri kürsüden merhum Türkan Saylan için, "seküler" dünya görüşüne uygun şekilde şöyle dua ediyordu: "Işıklar içinde yat, ışık içinde uyu." Benzer şekilde altmışlı yılların bugün ünlü bir çok sosyalisti, uğruna mücadele verdikleri halkla bütünleşmek için girdikleri köy kahvelerinde köylüleri "selamünaleyküm" yerine "Tünaydın arkadaşlar!" diye selamlamıştı. Acaba sömürge de mi yaşıyoruz? Cenaze levazımatçısı "aydınımız" kelimelerini özenle seçerek "nur içinde yat" demediğine göre, "ışıkta" neyi kastettiği, bilenler için çok açıktır: Bu seküler dua, ben Aydınlanmacıyım, Tanrı'ya inanmıyorum (veya en azından rasyonel bir Tanrı'ya inanıyorum), geleneksel ve irrasyonel her şeye ve özellikle de dine karşıyım, hurafelere ve geleneğe karşıyım; bilim dinden daha üstündür ve yegâne bilgi formudur; tek doğru vardır, o da "bilimsel" doğrudur. Newton'a gelen vahiy doğru; İbrahim'e, Musa'ya, İsa ve Muhammed'e gelen vahiy yanlıştır. Tanrı'nın hakikati yerine Bilimin ve aklın hakikati.¹³

Arslan, dinî teamülü çağrıştırdığı için "nur içinde yat" demek yerine "ışıklar içinde yat, ışık içinde uyu" diyecek kadar "dinin ve geleneğin irrasyonel (akıldışı) olduğunu iddia edenlerin dinden ve gelenekten "rasyonalite" beklmeleri "irrasyonel" bir şeydir" diye de ekliyor. Ezanı bile minarelerde bir dönem zorla Türkçe okutan, bu emre uymayan ve dini eğitim vermeye devam eden insanları kovuşturan bu ısrarcı irrasyonellik, Aydınlanma ışığının gölgesidir. Arslan'ın deyişiyle "ışık neredeyse gölge oradadır." Işık teknoloji, bilim, rasyonalite iken Jakobenle-

¹³ Hüsametdin Arslan, *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakârlar: Meçhul Okurla Söyleşiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012

rin kendisiyle çok sayıda insanı öldürdüğü giyotin, milyonlarca insanın ölümüne sebep olan Hiroşima, Auschwitz, Gulag, Cezayir, Bosna ve benzerleri, katliama uğrayan Avrupa halkları gölgedir. Türk aydının ışığı bilimsel bilgi, akıl, teknoloji iken gölgesi, yakın tarihimizin İstiklal mahkemeleri, Dersim katliamı, ülkenin başbakanını bile asan darağaçları, Diyarbakır cezaevleri, Jitem'dir, darbe dönemlerinde işinden olan, evi barkı dağılan, acı çeken, ölen, işkenceye uğrayan binlerce insandır. Başörtüsü yüzünden okula alınmayan ikna odalarına gönderilen kızlar, dindar olduğu için üniversitelerden atılarak başka yerlerde çalışması engellenen öğretim üyeleri Türkiye'nin aydınlanması için "gölgeye" çekilirler. Doğru, "ışık nerdeyse gölge oradadır". Bütün bunlar, aydınlık, ışık adına, rejimi yerleştirmek adına, devletin güvenliği, modernleşme, Batılılaşma ve sözde yobaz, gerici kitleleri bastırmak adına yapılmıştır.

Jakoben Moderniste Karşı Endişeli Modernler: Türk Muhafazakârları

Türk muhafazakârlığı hakkında önemli makaleler kaleme almış olan Nazım İrem, modern muhafazakârlık hakkında öyle bir tespitte bulunur ki, bu tespit adeta jakoben modernist aydınlara karşı endişeli modernler olarak muhafazakârların temel tutumuna işaret eder:

"Modern muhafazakârlık Kemalist inkılapların şekillendirdiği yeni ekonomik, kültürel ve siyasal topografyanın içinde doğmuş ve çoğu orta sınıf kökenli kültür seçkinleri arasında gelişmiş bir tutumdur. Bir yandan inkılabın milliyetçi yeniliklerini korumayı, diğer yandan da milli gelenekler karşısında inkılapçı aşırılıkları dengelemeyi amaçlayan politika tercihleri çerçevesinde bir araya gelen söz konusu kültür seçkinlerini ortak bir siyasal tutumun sahibi yapan birçok fikrî-felsefî akrabalıklar bulunmaktadır."¹⁴

Gerçekten de İrem'in söylediği gibi Türkiye'deki muhafazakâr aydın Batılı muadillerinden farklı olarak modernleşmeyi müspet karşılamış ancak modernleşme ve Batılılaşma'nın "milli bir şahsiyet" etrafında gerçekleşmesi gerektiğinde ısrar etmiştir. Peyami Safa "sahici modern adam, modern olduğu kadar muhafazakâr, muhafazakâr olduğu ka-

¹⁴ Nazım İrem, "Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, yıl: 14, sayı: 58, s.30-31

dar da inkılapçıdır"¹⁵ derken bu yaklaşımı temsil eder. Muhafazakâr, moderndir fakat "endişeli" moderndir. Müstağrip gibi modernliğe tamamen iman etmiş değildir. Muhafazakâra göre tarih, din ve gelenek vazgeçilemezdir. İslam vazgeçilemezdir. Geçmişsiz, hafızasız bir millet olamaz. Maziden kopuşun neticesi soysuzlaşma, köklerini kaybetmedir. Köklerinden kopuş, üzerine basılacak sağlam bir zeminin kalmaması anlamına gelir. Bu yüzden fikirleri ve eserleriyle edebiyatımıza damgasını vurmuş Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Huzur*'u¹⁶ adının aksine baştan sona bir 'huzursuzluk' manifestosudur. Eserindeki roman kahramanları son derece huzursuz insanlardır. Onlar karşı karşıya kaldıkları radikal değişimden muzdariptirler. Dağılmakta olan bir imparatorluğun her türlü hezeyanını derinden hisseden Tanpınar'ın mottosu, değişmek fakat deşişirken de köklerinden kopmadan kendi kalabilmektir. Ünlü şair ve hocası Yahya Kemal'in tesiri altında modernleşmeye endişeli gözlerle bakan Tanpınar, hocası hakkında kaleme aldığı kitabında bu hususta şöyle yazar:

Tanzimat'tan beri itiyat edindiğimiz görüş tarzı bizi kendi tarihimizden uzaklaştırmış yahut bizi ona hiçbir şeyi lâıykıyla göremeyeceğimiz bir gözle bakmaya alıştırmıştı. Belki tarihi her zamandan fazla –yani hiçe nispetle biraz fazla – biliyorduk. Fakat "historicite" denen şeyi, tarihiliği, fert için olduğu kadar milli hayat için de çok lüzumlu ve zaruri olan ve hepimizi bir ağacın kökleri gibi asırların içinden doğru besleyen düşünceyi kaybetmiştik. Zaman ve hadiselerin okyanusunda, birtakım isimlere ve müphem duygulara, müphem hatıralara tutunarak, onlarla döğüşerek yüzüyorduk. Burada yüzüyorduk kelimesini tesadüf olarak kullanmadım. Köksüz şeyler daima yüzer, daima beyhude yere bir karşı sahil arar. Halbuki milli hayat devamdır. Devam ederek deşişmek, deşişerek devam etmektir. Çünkü yaratmanın ilk şartı devamdır, hakiki kırılışlar ve kopuşlar ancak yaratış ucubeleri, yarım mahluklar vücuda getirir. Çünkü hayatın ortasında onun bir parçası gibi değil, kendi dağılmış zerrelere devam ederler. Tıpkı ölümden olduğu gibi.¹⁷

Köksüz şeyler daima yüzer diyor Tanpınar. "Devam ederek deşişmek" geleneğe, tarihe kök salmayı gerektirir. Köksüzlük ve geleneğe

¹⁵ Peyami Safa, *Din, İnkılap, İrtica*, Ötüken Yayınları, İstanbul, s. 114

¹⁶ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Huzur*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1949

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s.24-25

yaslanmayan değişim huzursuzluk ve endişe yaratır. Tanpınar'ın muhafazakâr zihniyeti, başka bir eseri olan *Sahnenin Dışındakiler*'de öyle bir tarif edişi vardır ki, bu tarifile bize endişeli modernler olarak muhafazakârların huzursuzluğunu son derece yakıcı bir üslupla anlatır:

Muhafazakâr zihniyeti ne kadar iyi anlarım. Onun bir yüzü çok yırtıcı bir didişme ise, öbür yüzü ipin ucunu bir an bıraksanız sizi nerelere götüreceği belli olmayan şüphedir. Bu şüpheyi dünyanızı değiştirmedeki cesaretsizlik, o güvensizlik besler.¹⁸

Gelenekten feyz alan estetik bir modernleşmenin tarihimizdeki öncü ismi belki de Tanpınar olabilir. O, modern olmak için geleneği reddetmek değil, geleneksel olmak daha doğru bir deyişle geleneğe yaslanmak gerektiğini Türkiye'deki beyaz elitlere öğreten şahsiyettir. O, yalnızca edebiyatta değil, musiki ve mimari gibi milli meselelerde de aynı tavrı takınır. Söz gelimi, Ankara'nın yeniden inşasına "üslûp tutarsızlığı"ndan ötürü hayıflanır Tanpınar. O, geleneğe tavrı hususunda yalnız da değildir. Türk edebiyatının ünlü şairi ve yazarı Ahmet Hâşim de geleneğe yaslanmayacak modernleşmeyi hiçbir şekilde kabullenmez. Ona göre böyle bir modernleşme anlayışı tefekkürümüzü zayıflatır ve çöle döndürür. Hâşim'in modernleşen ve dolayısıyla da derinliğini yitiren edebiyatımız ve sanatımız hakkındaki şu görüşleri Batılılaşma karşısındaki "huzursuz" ve "endişeli" hâlet-i ruhiyesinin fevkalâde bir üslûpla ifadesidir:

Beş, altı seneden beri edebiyatımızın gösterdiği çıplaklık manzarası bütün fikir adamlarını düşündürse yeri var. Okuyup yazmanın halk arasında taammümü ve binaenaleyh kari adedinin çoğalması nispetinde yazı hünerine ârız olan bu tereddînin anlaşılmasız sebepleri hakkında hayli şeyler söylendi. Felce uğrayan maalesef yalnız edebiyatımız değildir. Bu hüzal rengi, gizli bir hastalığın sarılığı gibi, ruh ve hayalin bütün bahçelerine sirayet etmekte ve bütün yaprakları, yer yer soldurup kurutmaktadır. Geçen gün Türk Ocağı'nın bayramında bütün hüsnîyetlere rağmen sâl-dîde ve yorgun iki sanatkârın ney ve sazından daha genç ve daha zinde bir şey dinlenilmediğine bakılırsa, musikide de artık sanatkâr neslin tükenmiş olduğuna hükmetmek lazım geliyor.¹⁹

¹⁸ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013, s.64

¹⁹ Ahmet Hâşim, *Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 19

Hâşim'e göre bazıları öyle görse de "kısır çalı fidanları üzerinde taze güller"²⁰ yoktur. Köklerin kaybı, gelenekten kopuş edebiyattan sanata yaratıcılık bakımından kısır, taklitçi bir döngüyü davet eder. Hâşim'in Batı taklitçiliğini melankoli ve hüznle tenkitine karşılık muhafazakâr düşünce geleneğine adeta damgasını vurmuş, Batı'da aldığı eğitimle hem Batılı hem doğulu olmayı ziyadesiyle gerçekleştirmiş olan Nurettin Topçu aynı taklitçiliği tarihe gitmek suretiyle son derece sert ve acımasız bir şekilde tenkit eder. Topçu'nun endişeli muhafazakârlığını ideolojik, taklitçi ya da teslimiyetçi bir Batıcılığa karşı menfî karşı çıkışında buluruz:

Tanzimatçıların hatası, siyasetle işe başlamaları ve ruhlara nüfuz edecek bir ideale, bir ruhi hayat sistemine sahip olmayıp idare tarzının kötülüğünü bağarmaktan ileri gidemeyişleridir. Servet-i Fünun ise cılız ve ruhsuz bir Batı taklitçiliğinden başka bir şey yapmadı. Ruhlarda bir ihtilal dahi yaratmadı. Memlekette inkılâp yapmak iddiasıyla ve gârp-laşmak davasıyla doğan Meşruiyet, bu tesirlerin hiçbirini değiştirmede. Zira bu inkılâbı yapanlar, yalnız istismar gayesiyle ve devleti ellerine geçirmek emeliyle hareket eden memleketin asıl sahiplerine yabancı bir sürü çapulcudan ibaretti.²¹

Yalnızca Tanzimatçıları ve Servet-i Fünun'u tenkit etmekle kalmayan Topçu kendi 'Hareket felsefesi' temelinde, "muhafazakârların sosyalizme açıkça karşı oldukları tarihsel bir evrede "Anadolu Sosyalizmi" teorisini ortaya atmış ve ortaya koyduğu külliyatında keskin bir kapitalizm eleştirisi"²² de yapmıştır. Bu eleştiriyi teknoloji hakkındaki fikirleri takip etmiş, Batıyı bütünüyle anlamaya çalışarak böylesine çok yönlü tenkit eden ilk muhafazakâr düşünürlerden birisi olmuştur. Bu meyanda taklitçilik değil, fikrî yaratıcılık, ferdî arzular ve hırslar değil, iman, determinizme sığınma yerine mesuliyet Topçu'nun eserlerinin mottosudur.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, yukarıda ifade edilen örneklerden de anlaşılacağı üzere Yahya Kemal'den Tanpınar, Safa ve Topçu'ya daha pek çok düşünürü içine alan fikrî eleştiri geleneği, bir

²⁰ a.g.e, s.19

²¹ Nurettin Topçu, *Yarımkı Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011, s.245

²² Fırat Mollaer, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008, s.31

başka deyişle Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin sembolü olmuş şahsiyetlerin ortaya koyduğu eserler ve düşünceler modern olmakla birlikte modernleşmeye bir eleştiri mahiyetindedir. Bu zıt karakterli durum Besim Dellaloğlu’nun da ifade ettiği üzere yine onların modernliği farklı okuyuş biçimlerinden kaynaklanmaktadır. Onlar Batı’nın öteki yüzünü, yani modernleşmeyi kıyasıya eleştiren yüzünü kendilerine rehber edinip hem modern olmanın hem de geleneksel kalmanın yollarını aramışlardır. Söz gelimi, Henri Bergson’un bu düşünürler üzerindeki tesiri ve eserlerini bütünüyle Türkçe’ye tercüme etmeleri, Baudelaire’i, Marcel Proust’u, Paul Valery’i, Stéphane Mallarmé’yi, Friedrich Nietzsche’yi, Sigmund Freud’u çokça okumaları onların bu çabalarını bize ziyadesiyle gösterir. Dellaloğlu, Türkiye’de “muhafazakârlar”ın Batı’yı en avangard noktadan tutarken Türkiye modernleşmesinin “ilericileri”nin ise Batı’nın muhafazakârlarını tuttuğunu söyler.”²³

SONUÇ

Türkiye’deki kadim ve bitmeyen en mühim mücadele hiç şüphesiz gelenek karşıtları ile gelenekçilerin, seküler din ile ilahi dinin yani, Aydınlanma düşüncesine dayanan sekülerizm ile İslam’ın, bilim-teknoloji aşıkları ile Batı medeniyetine “tek dişi kalmış canavar” diyenlerin, kendilerini toplumun kurtarıcıları olarak görenler ile toplumun kurtarıcıları tarafından kurtarılmak istemeyenlerin, statükocular ile değişim yan-

²³ Dellaloğlu, a.g.e, s. 46. Dellaloğlu’nun Tanpınar hakkında kaleme aldığı *Ahmet Hamdi Tanpınar: Modernleşmenin Zihniyet Dünyası, Bir Tanpınar Fetişizmi* adlı harikulâde kitabında bulunan Türkiye’deki muhafazakârlarla ilgili son derece yerinde tespitlerine büyük ölçüde katılmakla beraber, Türkiye modernleşmesinin “ilericileri”nin Batı’nın muhafazakârlarını tuttuğu konusunda (belki haddimi de aşarak) bir itirazda bulunabilirim. Bana göre, Türkiye’nin “ilericileri” Batılı muhafazakârları değil, geleneğe meydan okuyan Aydınlanma düşünürlerini, yani “radikalleri” kendilerine rehber almışlardır çünkü eğer Dellaloğlu’nun dediği gibi Marx, Durkheim ve diğer akılcı düşünürler muhafazakârsa muhafazakârlığın mucitleri sayılan Burke, Bonald ve Maistre’nin ideolojisi nedir? (Burada muhafazakârları şükranla yad eden Auguste Comte’u ayrı bir kefeye koymak isterim) Ben bu argümanımı Amerikalı muhafazakâr sosyolog Robert Nisbet ve Alman filozof Eric Voegelin’in konuyla ilgili fikirlerine dayandırıyorum. Radikaller ve muhafazakârlar hakkındaki düşünceleriyle Nisbet’in ve Voegelin’in eserleri bizi son derece aydınlatıcıdır. Bununla birlikte Dellaloğlu, Bergson’un gözünden bakarsak rasyonalist, pozitivist, yani akli batıyı Ortodoks kabul edeceğimizi de ifade ediyor. Bu durumda da “muhafazakârlık” ile “tutuculuk” kavramları arasında bir ayrıma gitmek sanki bana daha makul göründü. Bkz. Dellaloğlu, a.g.e, s.46 ve s.92. Ayrıca bkz. Robert Nisbet A, *The Sociological Tradition*, Basic Books Inc Publishers, New York, 1966, Eric Voegelin, *From Enlightenment to Revolution*, ed. John H. Hallowell, Duke University Press, Durham, North Carolina, 1975

lılarının, seküler şeriata karşı İslamî şeriata, generaller ile halkın, beyaz elitler veya devlet elitleri ile zenci ya da sivil elitlerin, general rektörler ile sivil öğretim üyelerinin ve öğrencilerin, askeri yargı, sözde sivil yargı ve bürokrasi ile geleneklerine bağlılığı nedeniyle mahkemelerce kovuşturulan dindar sivil vatandaşın, Atatürk'e, Marx'a vs. inananlar ile peygambere inananların mücadelesidir.²⁴ Bu mücadelenin siyasi ve kültürel neticeleri vardır. Nihayetinde bu mücadele basitçe söylersek ruh ve mânâ itibarıyla Türk muhafazakârlığı açısından radikal, jakoben modernistler ile endişeli modernlerin yani, modern muhafazakârların mücadelesidir.

Bununla birlikte Ak Parti'nin art arda iktidara gelişinden bu yana düşünüldüğünün aksine roller gittikçe değişmeye başladı. Türkiye hızla muhafazakarlaşıyor yaygarasının beyaz elitler tarafında medya ve kamuoyunda sıkça kopartılmasına karşın bana göre, "radikal ve jakoben modernistler" in karşısında konumlanan "endişeli modernler" yerlerini yavaş yavaş "kalkınmacı modern muhafazakârlar" a bırakıyor. Fakat bu kalkınma ne yazık ki pek fazla geleneğimize, kültürümüze yaslanmayan bir kalkınma hamlesidir. Son derece köksüz ve taklitçidir. Şüphesiz Türk sosyolojisinde her ne kadar büyük bir yer tutsa da Ziya Gökalp'in medeniyet ve hars ayrımını gündelik hayata tatbik etmek hiçbir şekilde mümkün değildir. Teknolojinin girdiği yere beraberinde onun yarattığı kültür de muhakkak girer. En başta kullanılan dil, yeni ve yabancı kavramlarla istila edilir. (Bu istila Meriç'e göre yine de menfi değil, müspet bir hadisedir. Ona göre her dil bu yabancı istilalarla zenginleşir. İngilizce sadece İngilizce midir? Veya Türkçe sadece Türkçe midir? Türkçe eski ve artık tedavülde olmayan diller bir yana Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce vs. kelimelerle de doludur ve bu yüzden son derece zengindir) Yalnızca dil değil, yeme içme tarzlarımız, yaşayış biçimimiz, mimarimiz, sanatımız ve başka her şey bu yabancı kültürün etkisi altına girer. Teknoloji ve bilimi kalkınmanın tek hedefi haline getirmiş bir muhafazakârlık beraberinde Batı kültürünü de zihniyet olarak hızla içselleştirdiğinin bilincinde olmalıdır. Türkiye dünyanın Batılılaştırılması meselesinin dışında kalamaz.

²⁴ Hüsamettin Arslan *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakârlar: Meçhul Okurla Söyleşiler* adlı eserinde bu mücadele hakkında kayda değer bir değerlendirme ve analiz yapmaktadır.

“Hiçbir ticarete sermayesiz başlanmaz.” Bu naçizane vecize muhafazakâr düşünür Edmund Burke’ün Fransız devrimcilerine karşı şahsi protestosunu ifade ediyordu. Burke’ün Devrim’e karşı çıkarken ortaya koyduğu sermaye “gelenek”ti. Gerçekten de Burke’ün dediği gibi akıp giden bir dünyada ve zamanda ‘gelenek’ elimizdeki biricik sermayemizdir. Gelenek dildir, gelenek tarihtir, gelenek kültürdür, gelenek dindir. Medeniyet değiştirme mecburiyetinde kalmış bir millet olsak da geleneğe yaslanmaksızın yeniyi inşa etmek olanaksızdır. Bugün yaşadığımız pek çok problemin sebebi, toplum üzerinde yapılan modern mühendisliğin neticesi, bu “geleneğe yaslanmayan”, köksüz ve taklitçi modernleşme tecrübesidir. Kentlerimizin, daha özelde eğitim kurumlarımızın, kütüphanelerimizin, ibadethanelerimizin, sosyalleştığımız alanların, sokaklarımızın ve meydanlarımızın içimizi sıkan, hazin ve içler acısı durumu, bir felaket olduğunda suratımıza tokat gibi inen alt yapı sorunları, hep bu geleneğe yaslanmayan, estetik olmayan ve çarpık modernleşmenin bir neticesidir.

Sermayemizi yani, geleneği bize hatırlatmak için “İnsanda derin bir yaradır köksüzlük/Budur âlemde hudutsuz ve hâzin öksüzlük” mısralarını yazar gelmiş geçmiş en büyük şairlerimizden biri olan Yahya Kemal ya da Sadık Yalsızuçanlar’ın harikulâde deyişiyle “saraydaki dergâhın son şairi.”²⁵ Endişeli modernler olarak geçmişteki muhafazakârlardan bugünün “endişeli” bile ol-a-mayan muhafazakârlarının öğrenecekleri çok şey var. Geleneğe yaslanmayan bir kalkınma, köksüz, taklitçi ve derinliği olmayan bir mimariyi, sanatı, kültürü doğurur. Yaratıcılık ve buna bağlı kültür ürünleri önceki nesilde “endişe”den ve “huzursuz” olmaktan doğarken endişeli modernler değil, kalkınmaya iman etmiş modern muhafazakârlardan teşekkül yeni nesillerin muhafazakâr entellektüellerinin taklitçi “müstağrip”ten bir farkı kalmayacaktır. Bu köklü bir geleneğe dayanan kültürümüzün, dilimizin, düşüncemizin, sanatımızın ve mimarimizin kısaca yaratıcılığımızın ölüm fermanı demektir. Bu geleceğimizin yok oluşu, geleneğin geçmişte bir şahsiyet verdiği insanımızın birbirini taklit eden ve birbirine tamamen benzeyen modern kitle insanına dönüşümü demektir. Kitle insanı düşünemez, taklit eder ve iktidara her gelene sorgulamaksızın

²⁵ Sadık Yalsızuçanlar, İhtiyar Şarkın Son Firarisi/Saraydaki Dergâhın Son Şairi, ‘Bozgunda Bir Fetih Düşü’, *Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı*, Ankara, 2009, s.160

itaat eder. Bunun olmaması için hem gelenekle hem de modernleşmeyle hesaplaşması gereken öncelikli kesim "endişeli modernler olarak muhafazakârlar" olmalıdır. "İlerliyoruz, kalkınıyoruz ama nereye doğru ilerliyoruz?" "Aydınlanıyoruz ama ya bizim gölgelerimiz?" "Edebiyat, sanatta, mimaride, din ve musikide değerlerimiz neler ve nasıl korunmalıyız?" Gerçekten yaratıcı mıyız? Hangi gelenekleri sürdürmeli hangilerinden vazgeçmeliyiz? Bu sorular Türk muhafazakârının her daim kendisine sorması gereken ve yaratıcılığı, yeniyi davet eden sorulardır. Bu hesaplaşma kendisini adeta bize dayatan Batı tekniğini ve bilimsel tekâmülü reddetmek anlamına gelmez bilakis geleneğe de yaslanan "estetik bir modernleşme"yi ve teknik tekâmülü davet etmek anlamına gelir. Bu meyanda hem Doğu'yu hem Batı'yı bilen, hem yerli hem Batılı olabilen, Tanpınar'ın söyleyişiyle, "değişerek devam edebilen" Batı dillerine olduğu kadar cedlerimizin diline de hakim entellektüellerin yetişmesi, bunun için eğitim kurumlarımızın tekrardan reform edilmesi ve düzenlenmesi, kültür hayatımızın daha fazla çeşitliliğe sahip olması için çalışmalar yapılması modernleşmemizin olmazsa olmaz şartıdır.

Tanpınar kendi döneminde "üç kuşak üst üste okuduğumuz kitabımız yok" diyerek klasik eserlerimizin olmamasıyla alâkalı üzüntüsünü belirtiyordu. Bugün Tanpınar'ın kendisi bizim için yarattığı her eserle yukarıda sözü edilen "endişeli modernliğin" bir klasiğidir. Bugün önümüzdeki temel mesele Batı medeniyetinin ulaşılması hedeflenen seviyesine taklitçi bir kalkınmacılıkla mı yoksa entelektüel ve yaratıcı bir hamleyle mi ulaşacağımızdır. Daha ötede asıl mesele geleneğin en önemli sermayemiz olduğunu hatırlayarak edebiyattan mimariye ve sanata her alanda bu türden klasiklerin ortaya çıkmasını sağlayacak koşulları hazırlayacak adımların siyasi iktidarlar ve sivil inisiyatifler tarafından atılıp atılmayacağıdır.▽

KAYNAKLAR

- ARSLAN, Hüsamettin, *Epistemik Cemaat: Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2012
- ARSLAN, Hüsamettin, *Jöntürkler, Jönkürtler, Muhafazakârlar: Meçhul Okurla Söyleşiler*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012
- AYVAZOĞLU, Beşir, "Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce* (5), İletişim Yay. İstanbul, 2006, s.509-532

- BERDYAEV, Nikolay, *İnsanın Yazgısı*, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2012
- BEYATLI, Yahya Kemal, *Edebiyata Dair*, Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1971
- BURKE, Edmund, *Reflections on the Revolution in France*, Penguin Books, London, 1982
- ÇİĞDEM, Ahmet, "Sunuş", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Muhafazakarlık*, cilt.5, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006
- DELLALOĞLU, Besim F. "Muhafazakârlıkla Modernleşmeciliğin Kavşağında Türkiye: Tanpınar ve Narmanlı Han", *Muhafazakâr Düşünce*, Sayı:39, 2014, s.113-128
- DELLALOĞLU, Besim F. *Ahmet Hamdi Tanpınar: Modernleşmenin Zihniyet Dünyası, Bir Tanpınar Fetişizmi*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2012
- GENCER, Bedri, "Ahmet Cevdet'in Çağdaş Türk Muhafazakâr Düşüncesine Etkisi", *Muhafazakâr Düşünce*, sayı 39, 2014
- GÖLE, Nilüfer, *Melez Desenler*, Metis Yayınları, İstanbul, 2000
- GRAY, John, *Black Mass: Apocalyptic Religion and the Death of Utopia*, London: Allen Lane, Penguin, 2007
- GÜNGÖRMEZ, Bengül, "Türk Düşünce Dünyasında 'Türk Muhafazakârlığı' Sorunsalı ve 'Kültürel Muhafazakârlık Olarak Türk Muhafazakârlığı'", *Muhafazakâr Düşünce*, sayı: 39, 2014, s. 161-178
- GÜNGÖRMEZ, Bengül, *Eric Voegelin, İnsanlık Draması; Din-Politika İlişkileri*, Paradigma Yayınları, İstanbul, 2011
- GÜNGÖRMEZ, Bengül, *Modernite ve Kıyamet; Henri de Lubac, Karl Löwith, Jacob Taubes*, Kadim Yayınları, Ankara, 2014
- HÂŞİM, Ahmet, *Bize Göre ve Bir Seyahatin Notları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004
- İREM, Nazım, "Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye'de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce; Muhafazakârlık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009
- İREM, Nazım, "Türk Muhafazakâr Modernleşmesinin Sınırları: Kültürcü Özgünlük ve Eksik Liberalizm", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, yıl: 14, sayı: 58
- KÜÇÜKÖMER, İdris, *"Batılılaşma" Düzenin Yabancılaşması*, Bağlam Yay, Ankara, 1994
- LEDDIHN, Eric von Huehnelth-, *Leftism, From de Sade and Marx to Hitler and Marcuse*, Arlington House Publishers, New Rochelle, New York, 1974
- MERİÇ, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.228
- MOLLAER, Fırat, *Türkiye'de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2008

B. Güngörmez: "Jakoben Modernist"e Karşı "Endişeli Modern"

NISBET Robert A, *The Sociological Tradition*, Basic Books Inc Publishers, New York, 1966

SAFA, Peyami, *Din, İnkılap, İrtica*, Ötüken Yayınları, İstanbul,

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Huzur*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1949

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Sahnenin Dışındakiler*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *Yahya Kemal*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011

TOPÇU, Nurettin, *Yarınki Türkiye*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2011,

VOEGELIN, Eric, *From Enlightenment to Revolution*, ed. John H. Hallowell, Duke University Press, Durham, North Carolina, 1975

YALSIZUÇANLAR, Sadık, "İhtiyar Şarkın Son Firarisi/Saraydaki Dergâhın Son Şairi, 'Bozgunda Bir Fetih Düşü'", *Yahya Kemal Beyatlı Özel Sayısı*, Ankara, 2009

